

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.28>

УКЛАДЕННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Броневицький С.С.,
завідувач лабораторії фінансових розслідувань
інституту економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету,
ORCID: 0009-0003-9675-9424

Рокунь С.В.,
доктор філософії з права,
Директор інституту економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету,
ORCID: 0000-0001-9453-7244

Часова Т.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету,
Державний університет інфраструктури та технологій,
адвокат
ORCID: 0000-0002-0293-6123

Броневицький С.С., Рокунь С.В., Часова Т.О. Укладення угод про визнання винуватості у кримінальному провадженні.

Стаття присвячена аналізу інституту угод про визнання винуватості в кримінальному процесі України, з акцентом на його сутність, правову природу, значення та практичне застосування. У роботі розглядаються позитивні аспекти угод, такі як спрощення судових процедур, економія ресурсів і зменшення навантаження на судову систему, а також їх види, ознаки, етапи укладання та зміст як процесуального документа. Особлива увага приділена проблемним питанням, зокрема суперечностям у теоретичних і практичних підходах, недостатній регламентації прав потерпілих, а також застосуванню угод у справах про тяжкі злочини. На основі наукових поглядів Холодила П.В., Леляк О., Довбенка К.О., Тауса М.М., Паславського С.І., Повзик Є., Глоби М.М. та зарубіжного досвіду (США, Великобританія) обґрунтовується необхідність розробки єдиних методичних рекомендацій і вдосконалення законодавства, зокрема глави 35 КПК України, для підвищення ефективності цього інституту та забезпечення балансу між інтересами правосуддя і правами учасників процесу.

Основна мета укладення угоди про визнання винуватості є оптимізація кримінального провадження – економія ресурсів, пришвидшення розгляду кримінального провадження та зниження навантаження на судову систему. Важливими умовами за яких угода буде існувати – це добровільність, розуміння обвинуваченим наслідків угоди, а також участь захисника (представника). Суд не є стороною угоди, але здійснює перевірку її законності, добровільності та відповідності інтересам правосуддя, у зв'язку з чим, якщо у суду виникають сумніви щодо угоди – він відмовляє в її затвердженні.

Саме розвиток інституту угод про визнання винуватості свідчить про тенденцію до гуманізації покарання і переходу до змагального процесу. До позитивних результатів запровадження угод належать: спрощення розгляду справ, скорочення строків тримання під вартою, економія бюджетних коштів і зменшення навантаження на судову систему. Угоди класифікуються за ініціатором (прокурор чи підозрюваний), часом укладання (досудове розслідування чи судовий розгляд), кількістю осіб, обсягом співпраці, тривалістю та характером. Основними ознаками угод є законність, двосторонній характер, письмова форма та правозастосовчий характер.

Ключові слова: правосуддя, учасники кримінального провадження, суд, добровільність, законність.

Bronevitskyi S.S., Rokun S.V., Chasova T.O. Conclusion of plea agreements in criminal proceedings.

The article is devoted to the analysis of the institution of plea agreements in the criminal process of Ukraine, with an emphasis on its essence, legal nature, significance and practical application. The work considers the positive aspects of agreements, such as simplification of judicial procedures, saving resources and reducing the burden on the judicial system, as well as their types, features, stages of conclusion and content as a procedural document. Special attention is paid to problematic issues, in particular, contradictions in theoretical and practical approaches, insufficient regulation of the rights of victims, as well as the application of agreements in cases of serious crimes. Based on the scientific views of Kholodyl P.V., Lelyak O., Dovbenko K.O., Taus M.M., Paslavsky S.I., Povzyk E., Globa M.M. and foreign experience (USA, Great Britain) substantiates the need to develop unified methodological recommendations and improve legislation, in particular Chapter 35 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, to increase the efficiency of this institution and ensure a balance between the interests of justice and the rights of the participants in the process.

The main purpose of concluding a plea agreement is to optimize criminal proceedings – saving resources, speeding up the consideration of criminal proceedings and reducing the burden on the judicial system. Important conditions under which the agreement will exist are voluntariness, understanding by the accused of the consequences of the agreement, as well as the participation of a defense attorney (representative). The court is not a party to the agreement, but verifies its legality, voluntariness and compliance with the interests of justice, in connection with which, if the court has doubts about the agreement, it refuses to approve it.

The development of the institution of plea agreements indicates a trend towards the humanization of punishment and the transition to an adversarial process. The positive results of the introduction of agreements include: simplification of case consideration, reduction of detention periods, saving budget funds and reducing the burden on the judicial system. Agreements are classified by the initiator (prosecutor or suspect), time of conclusion (pre-trial investigation or trial), number of persons, scope of cooperation, duration and nature. The main features of agreements are legality, bilateral nature, written form and law enforcement nature.

Key words: justice, participants in criminal proceedings, court, voluntariness, legality.

Постановка проблеми. Інститут угод про визнання винуватості є відносно новим явищем у кримінальному процесі України, запровадженим з метою спрощення судового розгляду, економії ресурсів та підвищення ефективності правосуддя. Цей механізм дозволяє сторонам кримінального провадження: прокурору та обвинуваченому досягти домовленості, за якою обвинувачений визнає свою провину в обмін на певні поступки, такі як пом'якшення покарання чи зняття частини обвинувачень. Проте на сьогодні, відсутні єдині підходи до їх застосування, що зумовлює потребу в комплексному дослідженні правової природи, значення та практичних аспектів цього інституту.

Угоди про визнання винуватості викликають дискусії серед науковців і практиків через їх суперечливість, залежність від правових систем різних країн та рівня правосвідомості суспільства. Суперечливість угод про визнання винуватості зумовлена як теоретичними розбіжностями у розумінні їхньої правової природи, так і практичними проблемами, що виникають під час реалізації. З одного боку, угоди розглядаються як прогресивний інструмент, що сприяє гуманізації кримінального процесу та зниженню навантаження на судову систему. З іншого – застосування угод викликає занепокоєння щодо можливого порушення прав учасників процесу, зокрема обвинувачених і потерпілих, а також відповідності принципам справедливого судового розгляду.

Метою дослідження є аналіз сутності угод про визнання винуватості, їх переваг, видів, етапів укладання, а також проблемних питань, що потребують законодавчого врегулювання, з урахуванням пропозицій науковців та зарубіжного досвіду. Крім того, досліджуються проблемні аспекти їхнього застосування в Україні, включаючи суперечності в теоретичних підходах і практичних викликах, а також пропозиції науковців щодо вдосконалення законодавства. Особливу увагу приділено питанню гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, що є актуальним у контексті інтеграційних процесів і прагнення України до верховенства права.

Виклад основного матеріалу. Угода про визнання винуватості – це процесуальна домовленість між обвинуваченим і прокурором, за якою обвинувачений визнає вину в обмін на пом'якшення покарання або зняття окремих обвинувачень.

На сьогоднішній день відсутні єдині підходи і методичні рекомендації застосування угод про визнання винуватості. Тому, виникає необхідність проведення комплексного наукового дослідження сутності, правової природи та значення у кримінальному процесі зазначених угод, а також вироблення на підставі такого дослідження практичних рекомендацій щодо застосування і вдосконалення [1, с. 50].

До позитивних результатів запровадження інституту угоди про визнання винуватості слід віднести: 1) спрощення процедури розгляду певної категорії кримінальних справ; 2) скорочення строків тримання осіб під вартою, загальних процесуальних строків розгляду кримінальних справ; 3) економія бюджетних витрат, що виділяються на здійснення правосуддя у кримінальних справах; 4) зменшення навантаження на систему судових і правоохоронних органів [2, с. 8].

Холодило П.В. надав визначення угоди про визнання винуватості як домовленості між прокурором і підозрюваним (або обвинуваченим) про визнання винуватості особи та співробітництво у викритті кримінального правопорушення в обмін на заздалегідь зумовлене покарання [3, с. 195].

На думку Леляк О., угода про визнання винуватості – це компромісна форма вирішення кримінального конфлікту між державою та правопорушником, що має певні підстави та умови застосування. Науковиця наголошує, на важливості дотримання регламентованих підстав та умов, які є тими ознаками, що обумовлюють можливість та доцільність укладення угоди про визнання винуватості [4, с. 46]. В свою чергу, Довбенко К.О. вважає, що угода про визнання винуватості є суперечливим інститутом як з теоретичної, так і практичної точки зору. Це обумовлюється наявністю різних правових систем, де зазначений інститут діє по-різному, та відмінним рівнем правосвідомості у населення кожної країни, що призводить до різного ступеня практичного застосування угод та відповідних наслідків [5, с. 305].

Угоди про визнання винуватості у кримінальному процесі України розглядаються як домовленість між прокурором і підозрюваним (обвинуваченим) про визнання винуватості та співпрацю у викритті злочину в обмін на узгоджене покарання (Холодило П.В.). Леляк О. наголошує, що це компромісна форма вирішення конфлікту між державою та правопорушником, яка вимагає чіткого дотримання умов і підстав застосування. Водночас Довбенко К.О. підкреслює суперечливість цього інституту через відмінності у правових системах і правосвідомості, що впливають на його практичну реалізацію.

Угода про визнання винуватості є абсолютно допустимим кримінально-процесуальним інститутом в діючій системі права, який забезпечує швидке вирішення кримінального конфлікту між сторонами та акумулює ресурси державних інституцій в ході його дослідження та вирішення.

Угоди про визнання винуватості можуть бути різних видів: в залежності від ініціатора укладення угоди – за ініціативою прокурора чи за ініціативою підозрюваного (обвинуваченого); за часом укладання угоди – під час досудового розслідування чи після завершення досудового розслідування до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку; за кількістю осіб, з якими укладено угоду – з однією особою, з декількома, зі всіма особами кримінальної групи; за об'ємом співпраці з підозрюваним чи обвинуваченим – для рішення тактичних чи стратегічних завдань з розслідування злочину, для вирішення питань з інших кримінальних правопорушень; за тривалістю співпраці – короткочасна взаємодія, на період розслідування злочину, вчиненого підозрюваним чи обвинуваченим, і тривала співпраця, яка продовжується і після завершення розслідування; за характером – угоди про визнання винуватості, яка містить обов'язок підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою; угоди про визнання винуватості, що не містять обов'язку підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою [6, с. 192].

До основних ознак угоди про визнання винуватості відноситься: укладення відповідно до закону (глава 35 КПК України); двосторонній характер; наявність відповідних правовідносин між сторонами кримінального провадження; письмова форма; є правозастосовним актом; ініціювання на різних стадіях провадження [7, с. 186].

Етапи укладання угоди про визнання винуватості: 1) ініціювання однією із сторін кримінального провадження укладення угоди; 2) згода сторін вступити в переговори; 3) з'ясування та закріплення фактичних обставин справи в матеріалах кримінального провадження; 4) кваліфікація

злочину; 5) визнання підозрюваним чи обвинуваченим суті та змісту відповідних підозри чи обвинувачення; 6) двостороння домовленість; 7) укладення проекту угоди; 8) надання підписаної угоди на затвердження до суду [8, с. 179].

Угода про визнання винуватості як процесуальний документ містить обов'язкові та факультативні складові. До обов'язкових елементів змісту угоди віднесено: 1) зазначення сторін угоди; 2) формулювання підозри чи обвинувачення та його правову кваліфікацію; 3) істотні для відповідного кримінального провадження обставини; 4) беззастережне визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення; 5) узгоджене покарання та згоду на його призначення; 6) наслідки укладення та невиконання угоди. Факультативним елементом змісту угоди про визнання винуватості є зазначення обов'язків підозрюваного, обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою [9, с. 3]. Важливою гарантією прав та законних інтересів учасників провадження, є можливість апеляційного оскарження ухвали про скасування вироку, яким затверджено угоду про визнання винуватості з підстав невиконання обвинуваченим умов угоди або про відмову у скасуванні такої вироку [9, с. 4].

Таус М.М. пропонує усунути прогалини в законодавстві, шляхом внесення змін до глави 35 КПК, якими необхідно: 1) встановити вимоги до форми та змісту письмової згоди потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості; 2) визначити умови надання потерпілим такої згоди; 3) передбачити процесуальні можливості потерпілого законно впливати, у власних інтересах, на зміст угоди про визнання винуватості, укладеної за його згодою; 4) законодавчо закріпити право потерпілого на апеляційне оскарження вироку суду на підставі угоди про визнання винуватості, укладеної за його згодою, передбачивши відповідні підстави та межі такого апеляційного оскарження; 5) у ст. 474 КПК передбачити обов'язок суду під час здійснення судового провадження на підставі угоди з'ясувати, чи добровільно надавалася потерпілим згода на укладення угоди про визнання винуватості, чи підтримує він укладену за його згодою угоду, чи розуміє він процесуальні наслідки укладення такої угоди тощо [10, с. 304].

На нашу думку, встановлення вимоги до форми та змісту письмової згоди потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості є формальним та жодним чином не впливатиме на суть укладеної угоди та станом на даний час не перешкоджає суду постановляти вирок у такій категорії кримінальних правопорушень. Вільна форма викладу потерпілим своєї згоди приймається судом та прокурором, а також враховується ними при прийнятті процесуальних рішень.

Паславський С.І., пропонує в ст. 472 КПК України, виключити зі змісту угоди про визнання винуватості, обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого, щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, а в ст. 470 КПК України, виключити з переліку обставин, що враховуються прокурором при укладенні угоди про визнання винуватості обов'язку враховувати ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо інших осіб [11, с. 266]. Повзик Є. пропонує, закріпити в КПК України таку обов'язкову умову угоди про визнання винуватості, як відшкодування шкоди потерпілому, про що прямо зазначити в змісті угоди [12, с. 839].

Глоба М.М. вважає, що закріплення в КПК України можливості укладення угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо особливо тяжких злочинів та у кримінальних провадженнях, у яких бере участь потерпілий, є недостатньо обґрунтованим та не відповідає європейській практиці правового регулювання зазначеного інституту [13, с. 164].

Успішний зарубіжний досвід укладення угод про примирення, дійшов висновку, що правове значення даного інституту в системі кримінального судочинства полягає у скороченні фінансових витрат на судочинство, скорішому відновленню прав потерпілої сторони, наданні можливості правоохоронним органам зосередити свої зусилля на найбільш складних злочинах [14, с. 285].

Проблемні аспекти інституту стосуються недостатньої законодавчої регламентації. Таус М.М. пропонує уточнити роль потерпілого, передбачивши його право впливати на зміст угоди та оскаржувати вирок. Паславський С.І. вважає за доцільне виключити обов'язок співпраці з підозрюваного, а Повзик Є. наголошує на необхідності закріплення відшкодування шкоди потерпілому як обов'язкової умови. Глоба М.М. критикує можливість укладання угод у справах про особливо тяжкі злочини, посиляючись на європейську практику. Зарубіжний досвід (США, Великобританія) свідчить про ефективність угод у скороченні витрат і відновленні прав потерпілих, що може бути враховано в Україні.

Останні зміни до КПК України передбачають можливість укладення угоди про визнання винуватості в кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 191 КК України, а також щодо організатора вчинення злочину за умови викриття ним іншого співорганізатора та/або іншого співучасника. У зв'язку з наведеним, а також тим, що в наукових колах розгортаються дискусії з приводу удосконалення інституту угод, запозичення досвіду практичних працівників та проблем, з якими вони стикаються під час укладання угоди, створюються передумови для вдосконалення цього інституту та видозмін у форматі наявного діалогу.

В цілому ми погоджуємось з тим, що важливим аспектом є виокремлення окремих етапів укладення угоди, а саме: ініціювання укладення угоди, згоду на переговори, фіксацію обставин справи, кваліфікацію злочину, визнання вини, підготовку проекту угоди та її затвердження судом. Зміст угоди складається з обов'язкових елементів (сторони, формулювання обвинувачення, визнання вини, узгоджене покарання, наслідки) і факультативних (зобов'язання співпраці у викритті інших злочинів).

Загалом науковці сходяться на тому, що інститут угод про визнання винуватості потребує доопрацювання: від уточнення процедур і змісту угод до гармонізації з міжнародними стандартами. Їхні позиції варіюються від прагматичних (Холодило, Лесяк) до критичних (Довбенко, Глоба) і реформаторських (Таус, Паславський, Повзик), але всі вони спрямовані на підвищення ефективності, справедливості та довіри до угод у кримінальному процесі України.

Висновки. Інститут угод про визнання винуватості має значний потенціал для оптимізації кримінального процесу, однак його ефективність залежить від чіткого законодавчого врегулювання та єдиних методичних підходів. Позитивні аспекти, як-от економія ресурсів і спрощення процедур, супроводжуються проблемами, пов'язаними з недостатньою регламентацією прав потерпілих, суперечливістю умов співпраці та застосуванням у справах про тяжкі злочини. Пропозиції науковців щодо вдосконалення глави 35 КПК України, зокрема уточнення ролі потерпілого, виключення необґрунтованих обов'язків і врахування зарубіжного досвіду, є обґрунтованими та можуть сприяти гармонізації інституту з європейськими стандартами. Подальші дослідження й практичні рекомендації мають бути спрямовані на усунення прогалин у законодавстві та підвищення довіри до угод як інструменту правосуддя.

Проблемні аспекти, такі як недостатня регламентація прав потерпілих, суперечливість умов співпраці обвинуваченого з органами слідства та можливість застосування угод у справах про особливо тяжкі злочини, залишаються значними перешкодами на шляху до повноцінного функціонування цього механізму. Пропозиції науковців, зокрема Тауса М.М. щодо розширення прав потерпілих, Паславського С.І. про виключення обов'язку співпраці, Повзика Є. про закріплення відшкодування шкоди як обов'язкової умови та Глоби М.М. про обмеження угод у справах тяжких злочинів, є обґрунтованими та спрямованими на усунення прогалин у главі 35 КПК України.

До позитивних результатів запровадження угод належать: спрощення розгляду справ, скорочення строків тримання під вартою, економія бюджетних коштів і зменшення навантаження на судову систему. Угоди класифікуються за ініціатором (прокурор чи підозрюваний), часом укладання (досудове розслідування чи судовий розгляд), кількістю осіб, обсягом співпраці, тривалістю та характером. Основними ознаками угод є законність, двосторонній характер, письмова форма та правозастосовчий характер.

Подальші дослідження та розробка практичних рекомендацій мають бути зосереджені на ключових напрямках:

- створити детальні методичні вказівки для прокурорів, суддів і адвокатів щодо укладання та затвердження угод;
- посилити гарантії прав усіх учасників процесу, особливо потерпілих;
- розглянути позицію щодо укладання угод у справах про тяжкі злочини з урахуванням зарубіжного досвіду та національних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мухін В., Штанько А. Інститут угоди про визнання винуватості у кримінальному процесі. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3, с. 46–51.
2. Середа Г. Особливості угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2, с. 5–9.

3. Холодило П.В. Кримінальне провадження на підставі угод про визнання винуватості : дис. канд. юр. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 296 с.
4. Леляк О. Підстави та умови укладення угоди про визнання винуватості. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2, с. 40–48.
5. Довбенко К.О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України. *Молодий вчений*. 2017. № 4, с. 303–306.
6. Турман Н. Поняття та значення угоди про примирення у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. № 12. 2017, с. 273–277.
7. Трекке А.С. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості: дис. канд. юр. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2018. 255 с.
8. Кріпак А.А. Деякі особливості укладання угоди про визнання винуватості у кримінальному процесі України через призму зарубіжного досвіду. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 1, с. 170–181.
9. Мироненко Т.Є. Деякі проблеми змісту та застосування угод про визнання винуватості. *Приватне та публічне право*. 2017. № 3, с. 125–128.
10. Таус М. М. Згода потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості: окремі аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. №1, с. 300–305.
11. Паславський С.І. Угода про визнання винуватості: беззастережне визнання чи обов'язок про співпрацю? *Право і суспільство*. 2014. № 4, с. 262–267.
12. Повзик Є. Актуальні питання здійснення кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості. *Scientific Collection «InterConf»*. 2020. № 3, с. 836–843.
13. Глоба М.М. Європейський досвід кримінально-правового регулювання призначення покарання на підставі угоди про визнання винуватості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 42, с. 119–122.
14. Глоба М. Кримінально-правові наслідки укладання угоди про визнання винуватості у США та Великобританії. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 2, с. 282–286.